

Suomen *maistaa* ja *maittaa*; *ruiskata*, *ruiskia* y.m.

1.

Jo v. 1918 ilmestyneissä »Lappalais-suomalaisissa sanavertailuissaan» (SUSA XXXII 3, s. 72) on toht. Toivo Itkonen verrannut verbiä **maistaa** sanapesyeeseen **haisu** : **haisee** : **haistaa** saadakseen selville, kuinka verbi **maistaa** on syntynyt. Kun **haistaa**-verbin rinnalla on substantiivi **haisu**, joka ilmeisesti on sen kanssa yhteistä alkuperää, on **maistaa**-verbille saatu verrannolla sukulainen ***maisu**, joka siis merkitsisi 'makua', kuten sen vastineeksi oletettu Norjan lapin **muosse** (yks. gen. **muose**) 'gustus; smag'. Tällöin kuitenkin tulee sivuutetuksi se tosiasia, että vaikka **haisu** ja **haistaa** ilmeisesti ovat johdannaisia verbistä **hais|ee -ta**, sanoille ***maisu** ja **maistaa** ei osoiteta Itämeren-suomalaisista kielistä — enempää kuin lapista-kaan — yhteistä kantaverbiä ***mais|e- -tak**. Lp. **muosse** ja suom. **maisu** saadaan äännevastineiksi olettamalla, että sanasta **muosse** ja sen enontekiöläisestä vastineesta *muossin* 'maistiksi' ensi tavun triftongin loppukomponentti *i* on kadonnut. Lagercrantz tuntee tämän sanan myöskin länsilapista: Tysfjordenin *mu'ossie*, yks. gen. *mu'òsie* 'Geschmack'; samoin pari sen johdannaisverbiä Jyykeästä. Mutta sielläkään ensi tavussa ei ole *i*:tä, eikä tunneta murretta, joka osoittaisi tämän tavun joskus olleen

i-loppuinen. Sen vuoksi viittaus Norjan lapin adverbiin **dieggö** 'der forbi, den vei (nærmere den tiltalte enn den talende)'; '(på det punkt) der (nærmere den tiltalte enn den talende)', jonka rinnalla samoissa murteissa on *i*-trifongillinen **dieigö** 'der nogensteds (nær dig el. dere)' ja Itkosen mukaan on Inarinkin lapissa: *tiēḡē^U*, ei tunnu riittävästi vahvistavan oletusta, että lp. **muosse** 'gustus; smag' on samaa alkuperää kuin suom. **maistaa**.

Frans Äimä v. 1919 ilmestyneissä »Astevaihtelututkimuksissaan» (SUST XL 42) on verrannut puheena olevaa suomen verbiä erääseen toiseen lapin verbiin (Ruotsin lp. **mainatallet** 'vidröra; smaka på'), mutta on tehnyt sen epäillen ja kallistunut toisen mahdollisuuden puolelle, että nim. »suomen **maistaa** voisi — — — olla faktitiivinen johdannainen verbistä **mait~~s~~aa** 'smaka, ha matlust', »vir. **mait~~s~~ma, mait~~s~~ema = mait~~s~~enema». Tästä on kuitenkin sanottava, että -itse-vartaloisten suomen verbien konsonanttivartalo on -*t*-loppuinen (virossa nykyisin -*ts*- eikä -*s*-loppuinen, esim. *kaits~~s~~ta, -nud, -ku*, mutta vokaalivartaloisen rinnalla harvinainen), joten Äimän samalla mainitsema **maittaa** paremminkin sopisi maitse-vartaloisen verbin faktitiivijohdannaiseksi kuin **maistaa**. Denominaalijohdannaisissa esiintyy kyllä -*s*-loppuinen konsonanttivartalo: **veistää, suistaa, päistää** 'päsätta gramma l. hufvudlag' (kantasanat ovat *veitsi, suitset, päätset*).**

Setälä on v. 1926 (Virittäjässä, s. 51, alamuist.) ohimennen käsitellyt **maistaa** ja **maittaa** -verbien syntyä. Ne ovat »saman kannan edelleenjohdannaisia», mistä viron **mait~~s~~en** 'maistaa' ja 'maistua' sekä harvinainen suomen paradigma ***mait~~s~~en** ***mait~~s~~a** 'smaka' (säkeessä »Jotc ei viel mainneet rahtucan») ovat lähtöisin. Mitä ainesta alkukanta **mai-** on ollut, siihen Setälä ei ole sillä kerralla puuttunut.

Ahlqvist on tallettanut (»Anteckningar i Nord-Tschudiskan», s. 94) vepsän verbin **magištun -uda** 'blifva söt', jonka itse olen saanut sanakokoelmaani Kaskesojan ja Šimjärven murteen edustajilta (Kask esim. *vařend magištub* = hillo käy makeaksi) ja jonka äännevastineena suomen kielessä on **maistu|n -a**. Se näyttää olevan samanlainen denominaalijohdannainen (adj:sta ***makeḁa** > veps. **maged** ~ suom. **makea**) kuin esim. *kiristyä* (:kireä), *litistyä* (:litteä), *pyöristyä* (:pyöreä), *pullistua* (:pullea), *sivistyä* (:siveä) ovat niitä vastaavista kanta-adjektiiveista. Jos oletamme, että johdannaisen vepsäläinen toisinto on alkuperäistä merkitystä lähempänä kuin meikäläinen, niin esim. 'kylläpä nyt ruoka maistuu' olisi alkuaan merkinnyt: k. n. ruoka käy suussa makeaksi, — 'ei nyt ruoka maistu': ruoka ei nyt saa makua (suussa). Vastaava transitiiiviverbi näyttää olevan Setälän v. 1889 Šoutjärven silloiselta kunnankirjurilta saamassa häämenojen kuvauksessa. Morsiamen veljet, nuorta paria onnitel-

lessaan, ensin ovat pitävinään hääviinaa liian karvaana, minkä vuoksi »pidab *magištadakse*», s.o. morsiamen ja sulhasen tulee suudella toisiaan, siten 'tehdä [viina] makeaksi'. (Refleksiivinen *-kse* aiheutunee toimituksen resiprookkisuuudesta kuten usein muutenkin.)

Samaa alkuperää *mai* (< **mayi-*) voi olla myöskin verbissä *maittaa*: johdin vain on toinen. Kuten 'lujittaa' = tehdä t. saattaa lujaksi, 'pimitää' = t. pimeäksi, 'pyhittää' = saattaa l. tehdä pyhäksi, samoin **mayittak* olisi ollut = tehdä makeaksi, saattaa joku tuntemaan jotakin makeaksi; 'rokka ei maita' (< r. **epi mayi*ttak) siis alkuaan = r. ei saata minua tuntemaan (suussani) makeutta, mieluista makua.

Virossa on *-tse*-johtimella denominaaliverbeissä usein sama tehtävä kuin meillä *-tta* ~ *-ttä*-johtimella; esim. *pühitsema* = 'heiligen, feierlich begehnen, einweihen', suom. pyhittää; — *sepil*tsema ~ *-stama* 'schmieden, mit Schmiedearbeit sich beschäftigen, überhaupt verfertigen, machen' = suom. sepittää; — *sili*tsema = *-tama* ~ *-stama* 'glätten, streicheln' = suom. silittää. Sen nojalla voi olettaa, että sama **mayi-* > *mai* -kanta on ollut pohjana myöskin virossa verbissä *maitsma* ~ *maitsema* 'kosten, schmecken (trans.)', 'schmecken (intrans.)', joka merkitykseltään tarkoin vastaa suomen *maittaa* -sanaa, esim. *toit ei maitse* 'das Essen schmeckt nicht', suom. ruoka ei maita (murteittain myös: r. ei maista).

2.

Šimjärven vepsän verbi *brizgutada* roiskia kädellään vettä (esim. latialle ennen lakaisemista): *aaa brizguta vedū* älä roiskuta vettä, — ja sikäläinen *brizgi*|ta - *tšen* - *tšin*, Kaskesojan *brizgi*|da - *b* ~ *brizgei*|ta - *tšen* - *šin* pirskoittaa, räiskyttää vettä jhnkn; esim. Šimj. *brizgi*|tšesoi räiskyttävät vettä toisiinsa; mon. 1. pers. *brizgi*|tšemoiš; — Kask *pap* | *lehmad sva*toia *vedea brizgei*tš pappi pirskoitti lemmiä vihkivedellä ovat yhdistettävissä seuraavaan karjalankieliseen:

Aun. *brizgai*čče- ~ *brizgai*- 'pirskuttaa' (Genetz); Njekkula & Riipuškalan *brizga*|jia - *i*|tšen 'pirskottaa, ruiskuttaa' (E. V. Ahtia); — Rukajärven *brizg*|aia ~ *-oia* - *ai*|tšen 'pirskuttaa vettä', *brizgu*|ttea - *tan* id.; — Suojärven *brizga*|jia - *i*|tšen 'pirskottaa', *prisku*|ttoa - *tan* id.; — Jyväskyläden *pritskutt*oa id., *pritska*htoa 'pirskahtaa'; — Tverin *brizgutt*ua 'pirskoittaa'.

Tämä sanapesye näyttää venäläisperäiseltä: ven. *брыз*|гать - *гают*, -*гивать* 'räiskyä, roiskua, pirskaa', 'purskahtaa'; *брызг* 'roiske, räiske; ripse, vihma'; — taikka: *прыскать* 'roiskia, roiskuttaa, pirskoittaa', 'roiskua, räiskyä, purskahtaa', *прыск* 'roiske, räiske', 'kalkkiliuos'.

Vepsän nuorehkoissa venäläisperäisissä lainasanoissa venäjän *v*:tä

saattaa vastata *i*, esim. Šimj. *siru* juusto < ven. сыр id., — *sivorot* piimän hera, johon verrattakoon ven. сыворотка 'seerumi, hera', — *sukin sin* koiran penikka: ven. сын 'poika', сынок 'poikanen'; mutta myös Šimj. *sipli|da*, Kaskesojan *sipli|da -n*, sirotan, ripotan: ven. сыпать, мон. сыплот 'siroitella, ripoitella, varistella, piroitella, kylvää'. Se, että puheena olevassa verbiryhmässä suomalaisella puolella on *bri-* eikä *brj-*, ei siis tee yhdistystä mahdottomaksi, varsinkin kun muut äänteet ja sanain merkitykset tarkoin vastaavat toisiaan.

Mutta Itämeren-suomalaisissa kielissä on sellaisiakin venäläisperäisiä sanoja, joissa *ы*-vokaalia vastaa *i*-loppuinen diftongi. Eräät näistä sanoista ovat ilmeisesti vanhempaa venäläisperäisten lainasanain kerrostumaa. Sellaisia ovat:

veps. *muila -an*, karj. *muila*, vatj. *meila* 'saippua' < ven. мыло id.¹;

veps. (Šimj.) *vuišk -an* ullakko, vinni < ven. вышка 'yliskamari, ullakko-';

karj. Aun. *vuitti* 'osuus, osinko' (Genetz) < ven. быть 'maapalsta'¹;

vir. *söir* 'juusto' < ven. сыр id.¹

Tämän huomioon ottaen voisi ajatella, että edellä mainituista venäjän *br-* ~ *pr*-alkuisista sanapesyeistä, joihin kuuluu m.m. sellaisia esineenniimiä kuin брызгалка 'käsihuisku', прыскалка 'roiskutin, ripsutin', on suomeen — vanhempana lainana — joutunut aineksia seuraavaan sanaryhmään:

ruisk|ia 'spruta fortfarande, stänka', 'прыскать, прыснуть', **-ata** 'dispergo ~ dispergor (ut aqua)' = **-uta** 'spruta, stänka', 'брызгать, брызнуть', 'прыскать, прыснуть', **-u** 'спрыцовка', 'Spritze', 'spruta', **-uttaa** 'брыз|гать, -нуть; прыс|кать -нуть', 'поливать', 'заливать', 'bespruta, stänka', 'spritzen'.

Tämän suomalaisen sanapesyeen alkuperää ajateltaessa on tietenkin otettava lukuun myös suomalainen onomatopoesis, joka on ilmeinen sanapesyeissä **roi|kia**, **roi|ke**, = **räi|kiä**, **räi|ke**, **räi|kis** j.n.e.

E. A. Tunkelo.

¹ Mikkola: SUST LXXV 32